

ORTAÖĞRETİM PANSİYONLARINDA KALAN LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRETMEN-ÖĞRENCİ İLİŞKİSİNE İLİŞKİN ALGILARI

SECONDARY SCHOOL STUDENTS STAYING IN A BOARDING HOUSE AND THEIR RELATIONSHIP WITH TEACHER

Refik BALAY*
Ahmet KAYA**
Zekiye Doğu***

Öz

Bu araştırmanın amacı, kırsaldan gelip ortaöğretim pansiyonlarında kalan lise öğrencilerinin öğretmen-öğrenci ilişkisine ilişkin algılarını *otoriter*, *demokratik* ve *ilgisiz* ilişki tipleri çerçevesinde betimlemek ve bazı değişkenler bakımından incelemektir. Araştırma 436 öğrenciden oluşan bir örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonunda öğrencilerin, öğretmenleri ile olan ilişkilerini otoriter, demokratik ve ilgisiz ilişki tiplerinde orta düzeyde gördükleri anlaşılmıştır. Araştırma sonunda ayrıca demokratik ilişki tipinde cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmazken; otoriter ve ilgisiz ilişki tiplerinde erkek öğrencilerin algılarının, kız öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Diğer yandan devam edilen sınıf seviyesine göre, Otoriter ilişki tipinde, 10, 11, ve 12. Sınıftaki öğrencilerin otoriter ilişki algıları 9. Sınıftaki öğrencilerden; ilgisiz ilişki tipinde, 10, 11 ve 12. sınıftaki öğrencilerin ilgisiz ilişki algıları 9. sınıftaki öğrencilerden, ayrıca 11. sınıftaki öğrencilerin ilgisiz ilişki algıları 10. Sınıftaki öğrencilerden anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur. Demokratik ilişki tipinde ise, 9 ve 10. sınıf öğrencilerinin algılarının 11 ve 12. sınıf öğrencilerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür. Devam edilen okul türüne göre, otoriter ilişki tipinde Fen Lisesi öğrencilerinin algılarının, Teknik ve Mesleki Lise öğrencilerine; demokratik ilişki tipinde, Anadolu ve Genel Lise öğrencilerinin algılarının, Fen Lisesi öğrencilerine; ayrıca Teknik ve Mesleki Lise öğrencilerinin algılarının da, Anadolu Lisesi, Genel Lise ve Fen Lisesi öğrencilerine oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Son olarak ilgisiz ilişki tipinde, Fen ve Genel Lise öğrencilerinin algılarının, Teknik ve Mesleki Lise öğrencilerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Lise öğrencileri, Ortaöğretim pansiyonları, öğretmen-öğrenci ilişkisi.

Abstract

The aim of this study is to investigate perceptions of secondary school students, who come from rural areas and stay in a secondary school pension, about teacher-student relationship on authoritarian, democratic, and idle dimensions. Research was carried out on a sample of 436 students. At the end of the research, it has been found that students' perceptions of authoritarian, democratic and idle dimensions of the T-S relationship are generally at mean level. It has been also found that there is not a significant difference according to sex/gender perceptions on democratic dimension of the relationship but perceptions of male students on authoritarian and idle dimensions of the relationship are higher than female students. On the other hand according to the class variable and on authoritarian dimension of the relationship perception of 9th grade students are lower than 10th, 11th, and 12th grade students, on democratic dimension of the relationship, the perceptions of 11th grade students are lower than 9th and 10th grade students; on idle dimension of the relationship, the perceptions of 9th grade students are lower than 10th, 11th and 12th grade students; also 10th grade students' perceptions are found lower than 11th grade students. According to the type of enrolled school it is also found that on the authoritarian dimension of the relationship, the perceptions of Science High School students are higher than Technical and Vocational High School, on the democratic dimension of the relationship, the perceptions of Anatolian and General High School students are higher than Science High School, the perceptions of Technical and Vocational high school students are higher than Science, General and Anatolian High School students. Finally, on idle dimension of the relationship, the perceptions of Technical and Vocational High School students' are found lower than Science and General high school students.

Key Words: Boarding schools, Secondary School Students, Teacher-student Relationship

* Doç. Dr. Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

** Yrd. Doç. Dr. Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

*** Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi.

1. GİRİŞ

Toplumların kalkınmasında eğitimin gittikçe artan önemiyle birlikte devlet de eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla özellikle kırsaldan gelen, fakir ailelerin çocuklarına Yatılı İlköğretim Bölge Okulları ve Pansiyonlu İlköğretim Okulları, taşınmalı eğitim ve pansiyonlu ortaöğretim kurumları uygulamalarını başlatmıştır. Zorunlu ilköğretimden sonra ortaöğretime devam etmek isteyen örgün eğitim yaşındaki kız ve erkek öğrencilere burslu ve taşınmalı eğitim uygulamasıyla birlikte parasız yatılı eğitim imkânları da sunulmaktadır. Bu şekilde bir ortaöğretim kurumuna devam etmek isteyen öğrenciler, orta ergenlik dönemlerini (14-18 yaşında) ailelerinden ve evlerinden uzakta, pansiyonlu okullarda kalarak geçirmek zorundadırlar. Pansiyonlarda kalan öğrencilerin giyim, ısınma, barınma, kırtasiye, yemek, harçlık ve muayene-tedavi giderleri gibi yaşamsal ihtiyaçları Okul Pansiyonları Yönetmeliği gereğince Milli Eğitim Bakanlığı'na karşılanmaktadır. Pansiyonlarda kalan öğrenciler, ortaöğrenim süreleri boyunca hayatlarının 2/3'ünü pansiyonlarda ve 1/3'ünü ise okullarında geçirmektedirler. Bu süre zarfında hayatlarının en önemli aktörlerinden birisini de öğretmenler oluşturmaktadır. Öğrenciler bir yandan okulda öğretme-öğrenme sürecini ve öğrenme çevresini düzenleyen kişiler olarak öğretmenlerle ilişki içerisindeyken; aynı öğretmenlerle pansiyon ortamında da birlikte dirler. Öğretmenler, pansiyon ortamında öğrencilerin hem annesi hem de babası rolündedir. Hastalandıklarında çocukların yardımına yetişen, onları doktora götüren, ilaçlarını veren, derslerine yardımcı olan, sorunlarını dinleyen ve çözümler üretmeye çalışan bu öğretmenlerdir. Her iki iletişim ortamında öğretmenin rolü değişiklik göstermektedir. Bu noktada öğrenme-öğretme sürecinde öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkinin biçim ve düzeyi, arzu edilen davranışların kazandırılmasında büyük önem taşımaktadır (Keçeci, 2007).

Okul ve sınıfta etkili öğrenme, uygun fiziksel koşulların varlığı kadar, sosyal ve psikolojik ortamın uygunluğunu da gerektirir (Şeker, 2000). Öğrenme ve öğretme çevresi, eğitsel etkinliklerin meydana geldiği; bu süreçte öğretmen- öğrenci iletişim ve etkileşimin yaşandığı, personel, araç, gereç, tesis ve organizasyon gibi öğelerin öğrenme yolunda kullanıldığı ortam olarak tanımlanmaktadır (Alkan, 1998). Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi öğrenme çevresini oluşturan öğelerden birisi ve belki de en önemlisi, öğretmenle öğrenci arasında meydana gelen ve öğrencinin öğrenme davranışlarını büyük ölçüde etkileyen öğretmen-öğrenci ilişkisidir (Küçüköğlü ve Köse, 2009). Okul ortamında öğretmeni tarafından sergilenen her davranış öğrencinin gelecekteki akademik başarısını doğrudan veya dolaylı biçimde etkiler. Eğitim sisteminin temel birimi olan okullar ve sınıflar bu yönüyle çocuğun tüm yaşamını etkileyen bir yapıya sahiptirler.

Eğitimde Olumlu Öğretmen-Öğrenci İlişkisinin Önemi

Bireyler için iletişim yani iki yönlü ilişki ailede başlar ve bu süreç okulda planlı ve programlı bir şekilde devam eder (Künkül, 2008). Okulda öğretmen ve öğrenci, öğrenme-öğretme sürecinin en önemli öğeleridir. Bu sürecin etkin bir biçimde devam edebilmesi için bu iki öğenin uyum içinde

olması gerekmektedir. Başka bir deyişle öğretmen ve öğrenci arasında özel bir bağ kurulmalıdır (Gürkan, 1987; Çetin, 2001). Kurulacak olan bu bağ ile öğretmen ve öğrenci arasında sağlıklı iletişim kurulur, bu da daha etkili ve kalıcı bir öğrenme ile sonuçlanır.

Eğitim ortamlarında öğretmen ve öğrenci arasında kurulacak ilişki genellikle *birörneklik* ve *değişkenlik* ilişkisi ekseninde işler. Birörneklik, kurallı olmayı, değişkenlik ise, çeşitliliği ifade eder. Değişkenlik, birörnekliğin sıkıcılığını azaltır, ilgi ve merak uyandırır, yeni öğrenme yolları ve ilişkileri yaratır. Düzenlilikten ayrılma, amaçlardan uzaklaşmayı ve etkisiz kaynak kullanımını ifade ederken; değişkenlikten ayrılma, yaratıcılık ve girişimcilik ruhundan uzaklaşmayı anlatır (Başar, 2001). Bulgular, öğrenmenin ancak, öğretmen ve öğrenciler arasında olumlu ilişkiler oluştuğunda gerçekleştiğini göstermektedir. Öğretmenin rolü, öğrenmenin kolaylıkla gerçekleşebileceği sağlıklı bir sınıf iklimi yaratmaktır. Böyle olduğunda çocuklar, daha ilk yıllardan başlayarak arkadaşları ve büyükleriyle nasıl bir ilişki kurabileceklerini öğrenirler (Wragg, 1995).

Diğer yandan hangi ilişki düzeninin ağırlıklı uygulanacağı, sınıfa, öğrenci özelliklerine, amaçlara ve konuya göre değişir. İlişki düzeni, çalışma alışkanlıklarının henüz yerleşmemiş olduğu durumlarda düzenliliğe; ortamın yumuşak, öğrencilerin bilgili, sorumlu ve hazır olduğu durumlarda ise değişkenliğe kaydırılabilir. Aynı şekilde örneğin, demokratik davranışın öğrenilebilmesi için değişkenli ilişki tipinin ağırlıklı olması gerekir. Çünkü demokrasi, polis devleti anlayışıyla yönetilen otoriter yapıları bir sınıfta öğrenilemez. Öğrencilerin kendilerini yönetmede zorluk yaşayabilecekleri durum veya dönemlerde ise değişkenlik daha az yer alabilir (Başar, 2001). Okul ve sınıfta ilişkilerin aşırı formalleşmesi, sürekli olarak kurallara uyma zorunluluğu ve bireysel istek ve heyecanları bastırma gibi durumlar çocukları bunalımlara itmektir. Çocuğun, aile ortamından farklı olarak okulda kendini sınırlandırılmış hissetmesi, ağır bir sosyal denetim altında olduğunu düşünmesi, bireysel farklılıkların önemsenmemesi, geri kalma durumlarında telafi etme imkanlarının çok az olması, çocuk için bir çok bireysel ve sosyal problem kaynağı oluşturmaktadır (Duman, 2000). Yapılan araştırmalar, yaratıcı, esnek ve öğretmen kontrolünün orta düzeyde olduğu ilişki düzeninin en yararlı ilişki düzeni olduğunu ortaya koymuştur (Başar, 2001).

Sınıfta öğretmenle öğrenci arasındaki ilişki biçimi, öğrenmenin önemli etkenlerinden birisidir. Söz ve eyleme dayalı bu ilişkiler iyi ise, sınıfta olumlu bir öğrenme atmosferi oluşur; ilişkiler kötü ise, sınıfın öğrenme atmosferi giderek bozulur ve eğitim amacına ulaşmaz (Ergün ve Duman, 1998). Araştırma sonuçlarına göre öğretmenler öğrenme ortamlarında öğrencilerle yapıcı ilişkiler geliştiremediklerinde en planlı öğretim tekniklerinde dahi başarısız olmaktadır (Şeker, 2000). Okul ve sınıf içindeki olumlu öğretmen-öğrenci ilişkisi, belli kurallar çerçevesinde oluşturulmuş bir düzen, iletişim ve etkileşimi olumlu yönde etkileyeceğinden öğrenme-öğretme sürecinde gerçekleşmesi istenen hedeflere daha etkili bir şekilde ulaşmayı sağlar (Künkül, 2008). Bu noktada öğrenme ve öğretme sürecinin düzenleyicisi olarak özellikle öğretmene önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu

çerçeve de öğretmenler öğrencileriyle sevgi ve saygıya dayalı ilişkiler geliştirmeli, öğrencilerden beklentilerini açıkça ortaya koymalı ve sınıfı onlarla birlikte yönetmelidir. (Demirtaş ve Harmanoğlu, 2010). Araştırmalar, sağlıklı öğretmen-öğrenci iletişimin olduğu, işbirlikçi çalışmanın özendirildiği, başarının desteklendiği ve ödüllendirildiği ortamlardaki öğrenci başarısının; kuralların katı biçimde uygulandığı, soğuk öğretmen-öğrenci ilişkisinin egemen olduğu ve başarının fark edilmediği ortamlardaki öğrencilere göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Şeker, 2000; Uslu, 2002; Altay, 2005).

Bu konuda yapılan bazı araştırmalarda öğretmenlere, öğrencilerle iyi ilişkiler geliştirmek için hangi stratejiler kullandıkları sorulmuştur. Öğretmenler verdikleri cevaplarda genellikle ilişkileri saygı ve sevgi temelinde oluşturma, öğrencileri derste aktif kılma, demokratik bir sınıf ortamı oluşturma, güvenli bir sınıf ortamı oluşturma, empatik düşünme becerisi geliştirme, sınıf kurallarını uygulama, doğru davranışı pekiştirme ve öğrenci için iyi bir rol modeli olma stratejilerini kullandıklarını ifade etmişlerdir (Demirtaş ve Harmanoğlu, 2010). Diğer yandan, öğretmen-öğrenci ilişkisine yönelik öğrenci algıları da öğrenci başarısı ile yakından ilgilidir. Bu konudaki araştırma bulguları, sağlıklı bir öğretmen-öğrenci ilişkisinin, öğrencileri öğrenme etkinliklerine dahil etmenin önkoşulu olduğunu ortaya koymuştur (Den Brok, Brekelmans & Wubbels, 2004; Wubbels & Brekelmans, 1998; Brekelmans, Wubbels, & Tartwijk, 2006).

Öte yandan araştırmalar öğrencilerin, kendilerine ilgi gösteren ve ilgisiz davranan öğretmenler olarak öğretmenlerini iki gruba ayırdıklarını (Boys, 2000; Akt. İnal, 2008) ortaya koymaktadır. Öğretmen ve öğrenciler tarafından *ideal öğretmen* kavramına uyan öğretmen tipinin genellikle, öğrenciye rehberlik eden, onları motive eden, cesaretlendiren, öğrenciye güven veren ve onlarla daha olumlu ilişkiler kurmaya çalışan öğretmen olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin, bu özelliklere sahip ideal öğretmenlere daha büyük bir sevgi ve saygıyla bağlılık duydukları ileri sürülmüştür (Telli, Den Brok ve Çakıroğlu, 2008). Bu gibi öğretmenlerin aynı zamanda etkili öğretmenler oldukları ifade edilmiştir. Buna göre etkili öğretmenler öğrencileri dinleyerek interaktif bir öğretim gerçekleştiren, öğrencilerle güven ve saygıya dayalı bir ilişki kuran öğretmenlerdir (Tatar, 2005). Bu öğretmenlerle iletişim kuran öğrencilerin okul yaşamından yüksek doyum aldıkları, bu doyumun, daha sıcak öğretmen-öğrenci ilişkisine götürdüğü gözlenmiştir (Malin ve Lynnakya, 2001),

Diğer yandan öğretmen-öğrenci ilişkisinde karşılıklı saygı ve uyumun öğrencinin öğrenme davranışı üzerinde etkili olduğu, kendilerini değerli hissettikleri ölçüde çocukların kendilerine ilişkin güvenlerinin arttığı, bunun da öğrenme üzerinde olumlu etki meydana getirdiği de ileri sürülmektedir. Bunun tersine öğrencilerin, buldukları ortamda kendilerini değerli ve önemli hissetmemeleri durumunda, mutlu olmaları ve bunun sonucunda istenen davranışlar göstermeleri zordur. Bu yüzden karşılıklı saygı ve uyuma dayalı öğretmen-öğrenci ilişkisi, sıcak bir sınıf atmosferi ve etkili öğrenmenin temelini oluşturmaktadır (Cenkseven ve Sarı, 2007; İnal, 2008). Öğretmenin sınıf içindeki

demokratik tutumunu belirlemeye yönelik yapılan araştırma sonuçlarında ise, ailesinden ayrı yaşayan öğrencilerin anne-baba modeli olarak kabul ettikleri öğretmenlere daha olumlu anlam yükledikleri bulunmuştur (Yalçın-Durmuş ve Demirtaş, 2009).

Öğrencilerin hayatlarının şekillenmesi aşamasında öğretmenlerin rolü azımsanmayacak derecede önemlidir. Okul yaşamında sıklıkla karşı karşıya gelen öğretmen ve öğrencilerin kurdukları iletişimin biçimi ve derecesi, okul ortamında sağlıklı bir atmosfer yaratma açısından son derece önemlidir. Bununla birlikte pansiyonlarda kalan öğrencilerin günün her aşamasında öğretmenleriyle yan yana olmaları, öğretmen-öğrenci ilişkisine daha farklı anlam yüklemelerine neden olmaktadır. Öğrenci pansiyonlarındaki bu ilişki ve etkileşimi öğrencilerin bakış açısıyla değerlendirmek, olumlu öğrenme ortamının oluşturulmasında ve öğrencilerde istenen davranış değişikliklerinin kazandırılması sürecinde önemli bir paya sahip olacağı söylenebilir.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde, bugüne kadar öğretmen-öğrenci ilişkisine yönelik çok sayıda araştırma yapıldığı görülmüştür. Ancak bu araştırmaların çoğunlukla yükseköğretim ve ortaöğretim öğrencileri üzerinde yapıldığı gözlenmektedir. Aynı şekilde yatılı okullarda yapılan araştırmaların yatılı ilköğretim bölge okulları (YİBO) ile sınırlı kaldığı ve öğretmen-öğrenci ilişkisinin genellikle bir alt başlık düzeyinde incelendiği gözlenmiştir. Bu araştırma, ortaöğretimdeki öğretmen-öğrenci ilişkisini, pansiyonda kalan öğrencilerin bakış açılarıyla incelemeyi amaçlaması yönüyle diğer araştırmalardan ayrılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, ortaöğretim pansiyonlarında kalan öğrencilerin öğretmen-öğrenci ilişkisine yönelik görüşlerinin, bu alanda yapılacak çalışmalar için önemli katkılar sağlayacağı söylenebilir.

Öğretmen-Öğrenci İlişkisi Tipleri

Öğretmen-öğrenci ilişkisine ilişkin yapılan araştırmalar öğretmenlerin öğrencilerle kurdukları ilişkinin karmaşık ve çok boyutlu olduğunu göstermektedir. Öğretmenlerin sınıf içinde ve dışında değişik rolleri yerine getirmeleri beklenir. Bu rollerin bir kısmı çocuk için uygun öğrenme ve öğretme ortamları oluşturmaktır. Araştırmalar, iyi öğretmenlerin aynı zamanda etkili öğretmenler olduğunu göstermektedir. Buna göre öğretmenler bir yandan öğrencilerini başarılı etkinliklere yöneltmeli, diğer yandan onları desteklemeli ve yüreklendirmelidirler (Balay, 2010).

Araştırmalar etkili öğretmenlerin çocukları yönetmede yüksek düzeyde başarılı olduklarını, bu öğretmenlerin derslerine iyi hazırlandıklarını ve etkili biçimde sunduklarını, sonuçta derste bozucu davranışların çok alt düzeyde meydana geldiğini ortaya koymuştur (Smith ve Laslett, 1996). Bu konuda yapılan diğer araştırmalarda da öğretmenin, etkili bir öğretici olarak sadece öğrencileri güdülemekle sınırlı kalmaması gerektiğini, aynı zamanda olumlu iletişim becerileri yoluyla onları bağımsız çalışmaya güdülemesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu konuda yapılan araştırmalar

öğretmen-öğrenci ilişkisinin otoriter, demokratik ve ilgisiz (kendi haline bırakan) olmak üzere üç farklı tipte meydana geldiğini göstermektedir (Ounpigul, 2000):

Otoriter Öğretmen-Öğrenci İlişkisi

Otoriter ilişki, öğretmenin göreve yüksek, öğrenciye ise düşük düzeyde yönelimli olduğu ilişki tipidir. Bu ilişkiye sahip öğretmenler, kararları kendileri alır, karar alma sürecine öğrencileri katmaz ve bunları öğrencileriyle paylaşmazlar. Bunlar buyurgan olur ve sadece emredilenlerin yerine getirilmesini isterler (Ounpigul, 2000). Sınıf içi etkinliklerin düzenlenmesinde ve karar almada otoriter yaklaşımı benimseyen öğretmenler, derslerle ilgili hedefleri kendileri belirlerler, planları kendileri yaparlar, araç-gereçleri kendileri seçerler, değerlendirmeyi de kendileri yaparlar. Bu tür öğretmenler her fırsatta öğrencilere hükmetmeye çalışırlar. Bunu başardıklarında, sınıfta korku, gerginlik ve itaat havası yayılır, başarılı olamadıklarında da ise, öfkeli ve kaygılı davranmaya başlarlar. Öğrencilere karşı yüksek sesle konuşma, emretme ve güç yoluyla öğrenciler üzerinde baskı kurma, onları eleştirme, hata arama ve cezalandırmaya çalışma otoriter öğretmenlerin en dikkat çeken özellikleri arasındadır (İpek, 1999). Otoriter ilişki, otoriter yapılı bir okul ve sınıf iklimi ortaya çıkarır. Araştırmalara göre, otoriter iklimin egemen olduğu bir sınıfta yüksek düzeyde erk güdüsü, düşük düzeyde doyum, gruba karşı olumsuz davranış, düşük verimlilik ve yaratıcılık bulunmaktadır (Ertekin, 1978). Düzen sağlamada zora dayalı dış denetim mekanizmasını esas alan bu öğretmenler, öğrencilerin davranışlarını denetleyerek, onlara bağırarak ve korkutmak yoluyla sınıf içi düzeni sağlama eğilimindedirler (İpek, 1999). Otoriter ilişki tipinde öğretmenler, eleştirmeye eğilimli olup, yüksek standartlar belirlerler. Bunlar, aynı zamanda alışılmamış durum ve davranışlardan rahatsız olurlar. Öğrenciler bu tür öğretmenleri *patron davranışlı* bularak, onlarla yakın ilişkiye girmekten çekinirler. Çok eleştiren ve yargılayan bu öğretmenler, öğrencilerin kendi davranışlarını düzeltmede yeterli olmadıklarını düşünürler (Külahoğlu, 2000). Bu tür öğretmenlerin olduğu sınıflarda öğrencilerin, sık sık eleştirilip bastırıldığı, yoğun bir düşmanlık, güvensizlik ve yabancılaşma duygusu yaşadıkları, inisiyatif almada çekingen davrandıkları, düşük özsaygı ve yenilgiyi peşinen kabul eden bir tutuma sahip oldukları gözlenmiştir (İpek, 1999).

Demokratik Öğretmen-Öğrenci İlişkisi

Demokratik ilişki, hem göreve hem de öğrenciye dönük ilişki tipidir. Bu ilişki tipinde öğretmenler, kararları öğrencilerle birlikte alır, bunları öğrencilerle paylaşır, katılımı özendirir ve öğrencilerin öğretime ilişkin çabalarını desteklerler (Ounpigul, 2000). Demokratik ilişki, hem başarıya hem de arkadaşça ilişkilere dayalı bir örgüt iklimini öne çıkarır. Bu özelliklere sahip bir okul ve sınıfta yüksek düzeyde arkadaşlık güdüsü, öğrenci grubuna karşı olumlu davranış, içten elde edilen yüksek doyum, verimlilik ve yaratıcılık vardır (Ertekin, 1978). Demokratik öğretmen, öğrencilerin duygu ve düşüncelerine önem verir, onlara sevgi ve güvenle yaklaşır, sorumluluğu, başarı ve başarısızlığı öğrencilerle paylaşır, kendini öğrencilerinin üstünde görmez ve sınıfın herhangi bir üyesi gibi davranır

(İpek, 1999). Sınıfta demokratik ilişkiyi öne çıkaran öğretmen, esnek, konu ve dersini sunmada gayretli, sınıfa rahatlatıcı bir hava yayan, çocuklara, çalışmalarını iyi ve başarılı biçimde tamamlamaları konusunda yardımcı olan, öğrencileri sık sık takdir eden ve ödüllendiren, çocuklara, mantıklı davranıldığında, onların da mantıklı hareket edecekleri yargısına sahip, sınıfını güven içinde yöneten ve bunu tutum ve becerileriyle ortaya koyan öğretmendir (Smith ve Laslett, 1996). Demokratik öğretmen, sınıf düzenini, öğrencilere emirler vererek değil, onlara karşı nazik, sıcak ve ilgili davranarak, onları kararlara katarak, sorumluluk vererek, içsel ve dışsal güdüleme mekanizmalarını kullanarak, tutum ve davranışlarında kararlılık göstererek sağlamaya çalışır (İpek, 1999). Bu tür öğretmenler, kendi doğru-yanlış tanımlarını öğrenciye zorla kabul ettirmeye çalışmazlar, hoşgörülüdürler ve daha az yargırlar. Çocuklarla kurdukları sıcak ilişki, sorumluluk duygusuna sahip ve kendini denetleyebilen öğrencilerin yetişmesini sağlar (Külahoğlu, 2000).

İlgisiz (Kendi Haline Bırakan) Öğretmen-Öğrenci İlişkisi

İlgisiz ilişki tipinde öğretmenler, öğrencileri tamamen serbest bırakırlar. Bu tür öğretmenlerin olduğu bir sınıfta her şey ve herkes kendi haline bırakılmıştır. Bu ilişki biçimi, sınıf düzeninin bozulmasına, öğrenciler arasında hayal kırıklığına, strese, moralsizliğe, verim ve performans düşüklüğüne yol açar (İpek, 1999). İlgisiz ilişki tipi, hem öğretime hem de öğrenciye düşük yönelimli ilişkidir. Bu ilişki tipine sahip öğretmenler, kararları gruba yığar, iş sürecine düşük ilgi duyar ve sonuçların ne olduğuyla pek ilgilenmezler (Ounpigul, 2000). Bu öğretmenler, öğrenci davranışlarına sınırlama koymayı, onları gözetip denetlemeyi, öğrenciye rehberlik etmeyi düşünmezler, aşırı hoşgörülü, plansız ve düzensizdirler. Bunların olduğu sınıflara disiplinsizlik ve karışıklık egemendir. İlgisiz ilişkiyi sürdüren öğretmenler, sadece sorulduğunda öğrenciye bilgi verir, ne takdir eder ne de eleştirir. İlgisiz öğretmen-öğrenci ilişkisinin egemen olduğu sınıflarda herkes kendi amaç ve yöntemiyle hareket eder (İpek, 1999).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Şanlıurfa ili merkezinde kırsaldan gelerek bir ortaöğretim kurumuna devam eden ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaöğretim pansiyonlarında kalan öğrencilerin öğretmen-öğrenci ilişkisine ilişkin algılarını betimlemeyi ve bu algıların bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt bulunmaya çalışılmıştır:

1. Öğrencilerin öğretmen-öğrenci ilişkisine yönelik algıları, *otoriter*, *demokratik* ve *ilgisiz* ilişki tiplerinde ne düzeydedir?
2. Öğrencilerin öğretmen-öğrenci ilişkisine ilişkin algıları, cinsiyetlerine, sınıf düzeylerine ve devam ettikleri okul türüne göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

Kırsaldan gelerek bir ortaöğretim kurumuna devam eden ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaöğretim pansiyonlarında kalan öğrencilerin öğretmen-öğrenci ilişkisine ilişkin algılarını belirlemeyi amaçlayan bu araştırma, nicel araştırma desenlerinden betimsel ilişkisel-tarama modelinde bir çalışmadır. Betimsel-ilişkisel tarama türü araştırmalar, herhangi bir olay veya olguyu olduğu gibi betimleyen ve geniş gruplar üzerinde gerçekleştirilebilen araştırmalardır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Şanlıurfa ili merkezinde kırsaldan gelen ve ortaöğretim pansiyonlarında kalan lise öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın yapıldığı Ocak 2011 tarihinde Şanlıurfa il merkezinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 11 resmi ortaöğretim pansiyonu bulunmaktadır. Bunlardan ikisi kız öğrencilere, dördü erkek öğrencilere, beşi ise hem kız hem de erkek öğrencilere hizmet vermektedir. Araştırmanın evreninde bulunan resmi ortaöğretim pansiyonları ve öğrenci sayısına ilişkin bilgiler Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1: *Araştırmanın Evreninde Bulunan Pansiyonlu Ortaöğretim Kurumları ve Öğrenci Sayıları*

	Okul Adı	Erkek	Kız	Toplam
1	Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi Pansiyonu	145	144	289
2	İmam Hatip Lisesi Pansiyonu	110	0	110
3	Fen Lisesi Pansiyonu	119	67	186
4	Mehmet Güneş Anadolu Öğretmen Lisesi	96	48	144
5	Orhangazi Lisesi Pansiyonu	0	190	190
6	Şanlıurfa Lisesi Pansiyonu	186	0	186
7	TES-İŞ Anadolu Lisesi Pansiyonu	200	0	200
8	İsmail-Nazif Bayraktar Kız Tek ve Mes. Lis. Pansiyonu	0	160	160
9	Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Pansiyonu	60	27	87
10	GAP Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi Pansiyonu	300	0	300
11	TOBB Fen Lisesi Pansiyonu	150	150	300
	Toplam	1366	786	2152

Tablo 1’de görüldüğü gibi, araştırmanın evreni olan Şanlıurfa ili merkezindeki ortaöğretim pansiyonlarında 1366’sı erkek, 786’sı kız olmak üzere toplam 2152 öğrenci barınmaktadır. Araştırma, evrenden seçilen bir örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir. Örneklem hesaplanırken pansiyonların erkek ve kız öğrencilere hizmet vermesi nedeniyle tabakalı örnekleme tekniğine başvurulmuş, bu amaçla evren, benzeşik gruplardan oluşan iki tabakaya (kız-erkek) ayrılmıştır. Bu şekilde her tabakadan ayrı örneklem seçilerek, örneklemin evreni temsil etme düzeyi artırılmaya çalışılmıştır. Bu

araştırmada, 2152 kişiden oluşan evrenin %5 anlamlılık düzeyinde en az 327 kişiden oluşan bir örneklem grubu ile temsil edilebileceğine karar verilmiştir (Balcı, 2010).

Ancak veri toplama aracının uygulanmasında yaşanabilecek sorunlar ve geri dönüşte karşılaşılabilecek olası kayıplar dikkate alınarak toplam 500 öğrenciye anket dağıtılmıştır. Veri toplama aracı, ikisi kız, üçü erkek olmak üzere toplam beş öğrenci pansiyonunda uygulanmıştır. Dağıtılan ve değerlendirmeye alınan anket sayısına ilişkin veriler Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Araştırmanın Örnekleminde Uygulanan Anket Sayısı

	Erkek	Kız	Toplam
Dağıtılan Anket Sayısı	260	240	500
Geri Dönen Anket Sayısı	242	211	453
Değerlendirme Dışı Kalan Anket Sayısı	10	7	17
Değerlendirmeye Alınan Anket Sayısı	232	204	436

Tablo 2’de görüldüğü gibi, ortaöğretim pansiyonlarında kalan 260’ı erkek, 240’ı kız olmak üzere toplam 500 öğrenciye anket dağıtılmıştır. Dağıtılan anketlerden 453’ü (%90.6) geri dönmüştür. Geri dönen anketlerin 242’si erkek, 211’i de kız öğrencilere aittir. Geri dönüşüm sağlanmayan anketler, öğrencilerin anket doldurmaya gönüllü olmamalarından kaynaklanmıştır. Geri dönen 453 anketin 17’si hatalı doldurulduğundan değerlendirme dışı tutulmuş ve toplam 436 anket üzerinden analizler yapılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada kısa zamanda daha geniş örneklem kümesine ulaşabilmek amacıyla nicel veri toplama tekniği kullanılmıştır. Bu amaçla İpek (1999) tarafından geliştirilen Öğretmen-Öğrenci İlişkisi Ölçeği (ÖÖİÖ) kullanılmıştır. Ölçek iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencilerin yaş, okuduğu okul türü, sınıfı, anne-babasının sağ olup olmaması vb. kişisel bilgiler yer alırken; ölçeğin ikinci bölümünde öğretmen-öğrenci ilişkisini inceleyen sorulara yer verilmiştir. Bu kapsamda ölçeğin *otoriter ilişki* tipinde, öğretmenin sınıf içerisindeki otoriter tutumunu belirlemeye yönelik 10 madde, *demokratik ilişki* tipinde öğretmenin sınıf içerisindeki demokratik tutumunu ölçmeye yönelik 10 madde ve *ilgisiz ilişki* tipinde ise öğretmenin dersi işleyiş şeklini belirlemeye yönelik 8 madde olmak üzere toplam 28 madde bulunmaktadır.

Ölçme aracının geçerlik ve güvenilirlik analizleri İpek (1999) tarafından üç alt faktör için ayrı ayrı hesaplanmıştır: Yapılan hesaplama sonucunda *otoriter*, *demokratik* ve *ilgisiz* alt ölçeklerde tüm madde-toplam korelasyonlarının anlamlı olduğu görülmüştür ($p < .05$). Buna göre otoriter ilişki alt ölçeğindeki maddelere ilişkin açıklanan varyans oranı .44, Alpha iç tutarlılık katsayısı ise .85 olarak hesaplanmıştır. Demokratik ilişki alt ölçeğindeki maddelere ilişkin açıklanan varyans oranı .52, Alpha

iç tutarlılık katsayısı .83; İlgisiz ilişki alt ölçeğindeki maddelere ilişkin varyans oranı .52, Alpha iç tutarlılık katsayısı da .86 olarak hesaplanmıştır. Bu bilgiler ışığında, Öğretmen-Öğrenci İlişkisi Ölçeği'nin güvenilir olduğu ve öğretmen-öğrenci ilişkisinin farklı boyutlarını betimlemeye uygun bir araç olduğu sonucuna varılmıştır. Öğretmen-Öğrenci İlişkisi Ölçeği'nin açıkladığı varyans oranları ve Alpha katsayıları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3: Öğretmen-Öğrenci İlişkisi Ölçeğinin Açıkladığı Varyans Oranları ve Alpha Katsayıları

Faktör	Açıkladığı Varyans (%)	Alpha Değeri
Otoriter ilişki Alt Ölçeği	44	.85
Demokratik İlişki Alt Ölçeği	52	.83
İlgisiz İlişki Alt Ölçeği	52	.86

Tablo 3'te görüldüğü üzere Öğretmen-Öğrenci İlişkisi alt ölçeklerine ait Alpha iç tutarlılık katsayılarının .70'den büyük olması ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde Beşli Likert derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Veri analizinde öğrencilerin verdiği cevapları hesaplamak amacıyla ölçekte yer alan maddelere Hiç katılmıyorum için=1, Biraz katılıyorum için=2, Orta derecede katılıyorum için=3, Çok katılıyorum için=4 ve Tamamen katılıyorum için=5 puan verilmiştir. Ölçekte yer alan aralıkların eşit olduğu (4/5) varsayımından yola çıkılarak seçeneklere ilişkin alt ve üst sınırlar belirlenmiş ve aritmetik ortalamalar için puan aralığı katsayısı 0.80 olarak bulunmuştur. {Puan Aralığı=(En yüksek değer-En düşük değer)/5=0.80}. Böylece aritmetik ortalamaların değerlendirme aralığı elde edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin katılım düzeylerinin yorumlanmasında kullanılan puan aralıkları ve sayısal değerleri Tablo 4'de gösterilmektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin Katılım Düzeylerinin Yorumlanmasında Kullanılan Puan Aralıkları ve Sayısal Değerleri

Katılım Düzeyleri	Puan	Puan Aralığı
Hiç Katılmıyorum	1	1.00–1.80
Biraz Katılıyorum	2	1.81–2.60
Orta Derecede Katılıyorum	3	2.61–3.40
Çok Katılıyorum	4	3.41–4.20
Tamamen Katılıyorum	5	4.21–5.00

Öğretmen-Öğrenci İlişkisi Ölçeği'nin uygulanmasıyla elde edilen nicel veriler, SPSS 11.5 istatistik paket programı kullanılarak çözümlenmiştir. Öğrencilerin, öğretmenlerin otoriter, demokratik ve ilgisiz öğretmen-öğrenci ilişkisine yönelik algılarını belirlemek amacıyla maddelere ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Diğer yandan öğrencilerin öğretmen-öğrenci ilişkisine ilişkin algılarının iki seçenekli değişkenlere göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla bağımsız örneklem için t-testi; t-testine ilişkin varsayımların karşılanmaması durumunda ise bu testin parametrik olmayan karşılığı olan Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Aynı şekilde katılımcıların algılarının üç ve daha fazla seçenekli değişkenlere göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla da tek yönlü varyans analizi; buna ilişkin varsayımların karşılanmaması durumunda ise bu testin parametrik olmayan karşılığı olarak Kruskal Wallis H testine başvurulmuştur. Normal dağılım koşullarının sağlandığı parametrik testlerde farkın kaynağını bulmak amacıyla Tukey HSD testi uygulanmıştır. Analizlerde $\alpha = .05$ anlamlılık düzeyi esas alınmıştır.

3. BULGULAR

Şanlıurfa İli merkezinde kırsaldan gelen ve ortaöğretim pansiyonlarında kalan lise öğrencilerinin öğretmen-öğrenci ilişkisine ilişkin algılarını *otoriter*, *demokratik* ve *ilgisiz* ilişki tiplerinde belirlemeye yönelik yapılan bu araştırmaya ortaöğretim pansiyonlarında kalan 436 lise öğrencisi katılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel bilgilerine göre, 204'ü (%46.8) kız, 232'si (%53.2) ise erkek öğrencidir. Öğrencilerin 164'ü (%37.62) 9. sınıf, 175'i (%40.13) 10. sınıf, 78'i (%17.89) 11. sınıf, 19'u (%4.36) ise 12. sınıf öğrencisidir. Son olarak öğrencilerin 121'i (%27.75) Anadolu Lisesi, 49'u (%11.25) Fen Lisesi, 133'ü (%30.50) Teknik ve Mesleki Lise, 133'ü (%30.50) ise Genel Lise öğrencilerden oluşmaktadır.

Otoriter Öğretmen-Öğrenci İlişkisine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin otoriter ilişki tipine ilişkin algıları Tablo 5'de verilmektedir.

Tablo 5: Öğrencilerin Otoriter Öğretmen-Öğrenci İlişkisine İlişkin Algıları

	\bar{X}	Ss
1. Öğretmenler, statü ve güçlerini ön planda tutarlar.	2.92	1.36
2. Öğretmenler, keyfi davranış sergilerler.	2.56	1.42
3. Öğretmenler, öğrencileri sınıfın önünde eleştirirler.	2.78	1.45
4. Öğretmenler, disiplini sağlamada, zora başvururlar.	2.64	1.41
5. Öğretmenler rica etmek yerine emrederler.	2.57	1.46
6. Dersler, genelde stresli geçer.	2.69	1.42
7. Öğretmenler, öğrencileri düşük not ile tehdit ederler.	3.01	1.63
8. Öğretmen-öğrenci ilişkisinde resmiyet esastır.	3.56	1.41
9. Öğretmenler, öğrencilerden gelen eleştirilere kapalıdır.	2.95	1.43
10. Öğretmenler, daima kötü olanı vurgularlar.	2.53	1.50
Toplam	3.23	.92

Tablo 5'te görüldüğü gibi, öğrencilerin otoriter öğretmen-öğrenci ilişkisine yönelik algıları, ($\bar{X}=3.23$) ortalama ile genel olarak *orta düzeyde* olduğu görülmektedir. Bu boyutta her bir maddeye öğrencilerin ne düzeyde katıldığına bakıldığında, “*Öğretmen-Öğrenci İlişkisinde resmiyet esastır*” maddesi ($\bar{X}=3.56$) ortalama ile öğrencilerin en yüksek düzeyde katıldıkları madde olmuştur. Öğretmenlerin, öğrencileri düşük not ile tehdit ettiğini ($\bar{X}=3.01$), eleştirilere kapalı olduklarını ($\bar{X}=2.95$), statü ve güçlerini ön planda tuttuklarını ($\bar{X}=2.92$), öğrencileri sınıf önünde eleştirdiklerini ($\bar{X}=2.78$), derslerin genelde stresli geçtiğini ($\bar{X}=2.69$), disiplini sağlamada zora başvurduklarını ($\bar{X}=2.64$), rica etmek yerine emrettiklerini ($\bar{X}=2.57$) ve öğretmenlerin keyfi davranış sergilediklerini ($\bar{X}=2.56$) ifade eden maddeler ise sırasıyla öğrencilerin yüksek düzeyde katıldıkları maddeler olmuştur. Bu boyutta öğretmenlerin, daima kötü olanı vurguladıklarını ($\bar{X}=2.53$) ifade eden onuncu madde ise öğrencilerin en düşük düzeyde katıldıkları madde olmuştur.

Demokratik Öğretmen-Öğrenci İlişkisine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin demokratik ilişki tipine ilişkin algıları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. *Öğrencilerin Demokratik Öğretmen-Öğrenci İlişkisine İlişkin Algıları*

	\bar{X}	SS
11. Dersle ilgili kararlarda, öğrenciler de söz sahibidir.	3.69	1.44
12. Öğrenciler, öğretmenlere saygı duyarlar ve severler.	3.95	1.30
13. Öğretmenler, öğrencilerin özel sorunlarıyla da ilgilenirler.	3.21	1.43
14. Öğretmenler, öğrencileri derse katılmaya yönlendirirler.	3.80	1.36
15. Öğrenciler, duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilirler.	3.07	1.39
16. Öğretmenler, öğrencilere her konuda değişik seçenekler sunar.	3.01	1.34
17. Öğretmenler, öğrencilere arkadaşça davranırlar.	2.97	1.37
18. Öğretmenler, öğrencilere güven verirler.	3.35	1.39
19. Herkesin katıldığı özel gün, parti ve geziler düzenlenir.	2.08	1.39
20. Öğretmenler, öğrencilere yeterince söz hakkı tanırırlar.	3.18	1.36
Toplam	3.23	.92

Tablo 6'da görüldüğü gibi, öğrencilerin demokratik öğretmen-öğrenci ilişkisine yönelik algıları, ($\bar{X}=3.23$) ortalama ile genel olarak *orta düzeyde* olduğu gözlenmektedir. Bu boyutta her bir maddedeki öğrenci katılımına bakıldığında; “*Öğrenciler, öğretmenlere saygı duyarlar ve severler*” maddesi ($\bar{X}=3.95$), öğrencilerin en yüksek düzeyde katıldıkları madde olmuştur. Öğretmenlerin, öğrencileri derse katılmaya yönlendirdiğini ($\bar{X}=3.80$), dersle ilgili kararlarda, öğrencilerin de söz

sahibi olduğunu ($\bar{X}=3.69$), öğretmenlerin, öğrencilere güven verdiğini ($\bar{X}=3.35$), öğretmenlerin, öğrencilerin özel sorunlarıyla da ilgilendiğini ($\bar{X}=3.21$), öğretmenlerin, öğrencilere yeterince söz hakkı tanıdığını ($\bar{X}=3.18$), öğrencilerin, duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebildiklerini ($\bar{X}=3.07$), öğretmenlerin, öğrencilere her konuda değişik seçenekler sunduğunu ($\bar{X}=3.01$) ve öğretmenlerin, öğrencilere arkadaşça davrandıklarını ($\bar{X}=2.97$) ifade eden maddeler sırasıyla öğrencilerin yüksek katılım gösterdikleri maddeler olmuştur. “Herkesin katıldığı özel gün, parti ve geziler düzenlenir” ($\bar{X}=2.08$) maddesi ise, öğrencilerin en düşük düzeyde katıldıkları madde olmuştur.

İlgisiz Öğretmen-Öğrenci İlişkisine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin ilgisiz öğretmen-öğrenci ilişkisine ilişkin algıları Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7: Öğrencilerin İlgisiz Öğretmen-Öğrenci İlişkisine İlişkin Algıları

	\bar{X}	SS
21. Öğretmenler, sadece soranlara yardım ederler.	2.72	1.51
22. Öğrenciler öğretmenleri ders dışına çekerler (dersi kaynatırlar).	2.99	1.57
23. Öğretmenler, dersi belirli öğrencilerle işlerler.	2.62	1.50
24. Öğretmenler, öğrencilerin fikir ve görüşlerini önemsemezler.	2.19	1.39
25. Öğretmenlerin, ne zaman, nasıl davranacakları belli olmaz.	3.29	1.47
26. Öğretmenler, derse ilgi duymayan öğrencilerle ilgilenmezler.	3.06	1.56
27. Öğrenciler kendi hallerine bırakılmıştır.	2.14	1.44
28. Öğretmenler öğrencileri yeterince yönlendiremezler.	2.56	1.47
Toplam	2.70	.93

Tablo 7’de görüldüğü gibi, öğrencilerin ilgisiz öğretmen-öğrenci ilişkisine yönelik algıları, ($\bar{X}=2.70$) ortalama ile genel olarak *orta düzeyde* olduğu gözlenmektedir. Bu boyutta her bir maddedeki öğrenci katılımına bakıldığında; “Öğretmenlerin, ne zaman, nasıl davranacakları belli olmaz” maddesi, ($\bar{X}=3.29$) ortalama ile öğrencilerin en yüksek düzeyde katıldıkları madde olmuştur. Öğretmenlerin, derse ilgi duymayan öğrencilerle ilgilenmediklerini ($\bar{X}=3.06$), öğrencilerin, öğretmenleri ders dışına çekerek dersi kaynatıklarını ($\bar{X}=2.99$), öğretmenlerin, sadece soranlara yardım ettiklerini ($\bar{X}=2.72$), öğretmenlerin, dersi belirli öğrencilerle işlediklerini ($\bar{X}=2.62$), öğretmenlerin öğrencileri yeterince yönlendiremediklerini ($\bar{X}=2.56$) ve öğretmenlerin, öğrencilerin fikir ve görüşlerini önemsemediklerini ($\bar{X}=2.19$) ifade eden maddeler sırasıyla öğrencilerin yüksek katılım gösterdikleri maddeler olmuştur. “Öğrenciler kendi hallerine bırakılır” ($\bar{X}=2.14$) maddesi ise, bu boyutta öğrencilerin en düşük düzeyde katıldıkları madde olmuştur.

Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Öğretmen-Öğrenci İlişkisine İlişkin Algıları

Öğrencilerin otoriter, demokratik ve ilgisiz öğretmen-öğrenci ilişkisine ilişkin algılarının cinsiyete göre t-testi sonuçları Tablo 8’de verilmektedir.

Tablo 8: Öğretmen-Öğrenci İlişkisinin Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	Sd	T	p
Otoriter	Kız	204	2.69	.81	434	-2.96	0.14*
	Erkek	232	2.94	.92			
Demokratik	Kız	204	3.33	.90	434	2.09	0.599
	Erkek	232	3.14	.93			
İlgisiz	Kız	204	2.60	.86	434	-2.31	0.019*
	Erkek	232	2.80	.97			

Tablo 8’de görüldüğü gibi, öğrencilerin cinsiyetlerine göre öğretmen-öğrenci ilişkisine yönelik algıları, otoriter [$t(434)=-2.96$, $p<.05$] ve ilgisiz ilişki [$t(434)=-2.31$, $p<.05$] tiplerinde anlamlı farklılık gösterirken; demokratik ilişki tipinde anlamlı farklılık göstermemektedir [$t(434)=2.09$, $p>.05$]. Bulgulara göre otoriter ilişki tipinde, erkek öğrencilerin ($\bar{X}=2.94$) kız öğrencilere ($\bar{X}=2.69$) göre öğretmenlerini daha otoriter algıladıkları; ilgisiz ilişki tipinde de aynı şekilde erkek öğrencilerin ($\bar{X}=2.80$) kız öğrencilere ($\bar{X}=2.60$) göre öğretmenlerini ilgisiz gördükleri gözlenmiştir.

Diğer yandan Tablo 8’deki bulgulara yakından bakıldığında, demokratik ilişki tipinde cinsiyete göre öğrencilerin algıları arasında anlamlı fark bulunmamasına karşın, kız öğrencilerin ($\bar{X}=3.33$), erkek öğrencilere ($\bar{X}=3.14$) oranla görece öğretmenlerini daha demokratik buldukları dikkat çekmektedir.

Öğrencilerin Sınıf Seviyesine Göre Öğretmen-Öğrenci İlişkisine Yönelik Algıları

Öğrencilerin otoriter, demokratik ve ilgisiz öğretmen-öğrenci ilişkisine ilişkin algılarının sınıf değişkenine göre Kruskal Wallis-H testi sonuçları Tablo 9’da gösterilmektedir.

Tablo 9. Otoriter, Demokratik ve İlgisiz Öğretmen-Öğrenci İlişkisinin Sınıf Değişkenine Göre Kruskal Wallis- H Testi Sonuçları

		N	\bar{X}	Sıra Ort.	Ki- Kare	Sd	P	Anlamlı Fark	Mann Whitney-U
Otoriter	9	164	2.68	234.78	21.201	3	.014	9-10	(U=12421.5; z=-2,140; .032)
	10	175	2.86	231.98				9-11	(U=4974.5; z=-2,796; .005)
	11	78	2.97	166.03				9-12	(U=4974.5; z=-1,992; .046)
	12	19	3.13	169.21					
	Toplam	436	2.82						
İlgisiz	9	164	2.44	181.94	31.887	3	.000	9-10	(U=11626.5; z=-3,024; .002)
	10	175	2.73	222.83				9-11	(U=3743.5; z=-5,217; .000)
	11	78	3.10	272.76				9-12	(U=5239.5; z=-2,838; .005)
	12	19	3.11	271.42				10-11	(U=5239.5; z=-2,953; .003)
	Toplam	436	2.70						
Demokratik	9	164	3.34	195.42	10.591	3	.000	9-11	(U=4423.0; z=-3,879; .000)
	10	175	3.33	225.24				9-12	(U=1117.5; z=-2,017; .044)
	11	78	2.87	242.79				10-11	(U=4679.0; z=-3,995; .000)
	12	19	2.84	255.89				10-12	(U=1192.5; z=-2,024; .000)
	Toplam	436	3.23						

p<.05

Tablo 9 incelendiğinde öğrencilerin öğretmen-öğrenci ilişkisine yönelik görüşlerinin sınıflarına göre otoriter ($\chi^2=21.201$; $sd=3$; .014), demokratik ($\chi^2=31.887$; $sd=3$; .000) ve ilgisiz ($\chi^2=10.591$; $sd=3$; .000) boyutlarda anlamlı şekilde farklılaştığı gözlenmektedir. Bu işlemin ardından Kruskal Wallis-H Testi sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla kullanılan özel bir test tekniği bulunmadığından ikili karşılaştırmalarda tercih edilen Mann Whitney-U testi uygulanmıştır. Mann Whitney-U testi sonuçlarına göre söz konusu farkın, otoriter ilişki boyutunda 9. sınıflar ile 10. 11. ve 12. sınıflar arasında; demokratik ilişki boyutunda 9. sınıflar ile 11. ve 12. sınıflar arasında; ayrıca 10. sınıflar ile 11. ve 12. sınıflar arasında; ilgisiz ilişki boyutunda ise 9. sınıflar ile 10., 11. ve 12. sınıflar arasında; ayrıca 10. sınıflar ile 11. sınıflar arasında meydana geldiği saptanmıştır.

Bulgulara göre, otoriter ilişki boyutunda 10. sınıf ($\bar{X}=2.86$), 11. sınıf ($\bar{X}=2.97$) ve 12. sınıf ($\bar{X}=3.13$) öğrencilerinin algıları, 9. sınıf ($\bar{X}=2.68$) öğrencilerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aynı tablo incelendiğinde demokratik ilişki tipinde; 9. sınıf ($\bar{X}=3.34$) ve 10. sınıf ($\bar{X}=3.33$) öğrencilerinin algıları, 11. sınıf öğrencilerinin ($\bar{X}=2.87$) öğrencilerinin algılarından anlamlı

şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aynı boyutta 10. sınıf öğrencilerinin demokratik ilişki algıları ($\bar{X}=3.33$), 11. sınıf öğrencilerinden ($\bar{X}=2.87$) anlamlı şekilde daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

İlgisiz ilişki boyutunda ise 10. sınıf ($\bar{X}=2.73$), 11. sınıf ($\bar{X}=3.10$) ve 12. sınıf öğrencilerinin ($\bar{X}=3.11$) algılarının 9. Sınıf ($\bar{X}=2.44$) öğrencilerinden anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur. Aynı boyutta 11. Sınıf öğrencilerinin ilgisiz ilişki algıları ($\bar{X}=3.10$), 10. Sınıf öğrencilerinden ($\bar{X}=2.73$) anlamlı şekilde daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin Okul Türüne Göre Öğretmen-Öğrenci İlişisine Yönelik Algıları

Öğrencilerin otoriter, demokratik ve ilgisiz öğretmen-öğrenci ilişkisine ilişkin algılarının devam edilen okul türüne göre varyans analizi sonuçları Tablo 10'da verilmektedir.

Tablo 10'a göre öğrencilerin öğretmen-öğrenci ilişkisine yönelik algıları devam ettikleri okul türüne göre otoriter [$F(3;432)= 2.661, p<.05$], demokratik [$F(3;432)=11.834, p<.05$] ve ilgisiz [$F(3;432)= 5.199, p<.05$] ilişki boyutlarında anlamlı farklılık göstermektedir. Tukey HSD testi sonuçlarına göre, otoriter ilişki boyutunda Fen Lisesi ile Teknik ve Mesleki Lise öğrencileri arasında anlamlı fark bulunurken; demokratik ilişki boyutunda anlamlı fark, Anadolu Lisesi ile Fen Lisesi öğrencileri; Genel Lise öğrencileri ile Fen Lisesi öğrencileri; ayrıca Teknik ve Mesleki Lise öğrencileri ile Anadolu, Fen ve Genel Lise öğrencileri arasında meydana gelmiştir. Son olarak ilgisiz ilişki boyutunda anlamlı fark, Fen Lisesi öğrencileri ile Teknik ve Mesleki Lise öğrencileri arasında; ayrıca Genel Lise öğrencileri ile Teknik ve Meslek Lisesi öğrencileri arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 10 daha ayrıntılı olarak incelendiğinde, otoriter ilişki boyutunda Fen Lisesi öğrencilerinin otoriter ilişki algıları ($\bar{X}=3.03$), Teknik ve Mesleki Lise öğrencilerine ($\bar{X}=2.66$) oranla daha yüksek bulunmuştur. Demokratik ilişki boyutunda Anadolu ($\bar{X}=3.18$) ve Genel Lise öğrencilerinin demokratik ilişki algıları ($\bar{X}=3.19$), Fen Lisesi öğrencilerine ($\bar{X}=2.67$) göre daha yüksek çıkmıştır. Aynı boyutta Teknik ve Mesleki Lise öğrencilerinin demokratik ilişki algıları ($\bar{X}=3.53$), Anadolu ($\bar{X}=3.18$), Genel ($\bar{X}=3.19$) ve Fen Lisesi ($\bar{X}=2.67$) öğrencilerine göre daha yüksek bulunmuştur. İlgisiz ilişki boyutunda ise, Fen Lisesi ($\bar{X}=2.92$) ile Genel Lise ($\bar{X}=2.90$) öğrencilerinin ilgisiz ilişki algıları, Teknik ve Mesleki Lise ($\bar{X}=2.52$) öğrencilerinden anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 10: Otoriter, Demokratik ve İlgisiz Öğretmen-Öğrenci İlişkisinin Devam Edilen Okul Türüne Göre Varyans Analizi Sonuçları

		N	\bar{X}	Ss	Varyans Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	P	Anlamlı Fark
Otoriter	Anadolu	12	2.8	.93	Gruplar arası Grup içi Toplam	6.052	3	2.017	2.66	.04	(Fen Lisesi)- (Teknik ve Mesleki Lise)
		1	5			327.485	4	.758	1	8*	
	Fen	49	3.0	.87		333.537	3				
		3	3				2				
	Teknik-Meslek	13	2.6	.82			4				
		3	6				3				
	Genel	13	2.8	.86							
		3	8								
	Toplam	43	2.8	.88							
		6	2								
İlgisiz	Anadolu	12	2.6	.87	Gruplar arası Grup içi Toplam	13.024	3	4.341	5.19	.00	(Fen Lisesi)- (Teknik ve Mesleki Lise)
		1	1			360.746	4	.835	9	2*	
	Fen	49	2.9	1.0		373.770	3				
		2	6				2				
	Teknik-Meslek	13	2.5	.91			4				
		3	2				3				
	Genel	13	2.9	.90							(Genel Lise)- (Teknik ve Mesleki Lise)
		3	0								
	Toplam	43	2.7	.93							
		6	0								
Demokratik	Anadolu	12	3.1	.96	Gruplar arası Grup içi Toplam	28.041	3	9.347	11.8	.00	(Anadolu Lisesi)-(Fen Lisesi) (Genel Lise)-(Fen Lisesi) (Teknik ve Mesleki Lise)- (Anadolu Lisesi) (Teknik ve Mesleki Lise)-(Fen Lisesi) (Teknik ve Mesleki Lise)-(Genel Lise)
		1	8			341.203	4	.790	34	0*	
	Fen	49	2.6	.86		369.244	3				
		7	7				2				
	Teknik-Meslek	13	3.5	.85			4				
		3	3				3				
	Genel	13	3.1	.86							
		3	9								
	Toplam	43	3.2	.92							
		6	3								

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı, kırsaldan Şanlıurfa ili merkezine gelen ve ortaöğretim pansiyonlarında kalan lise öğrencilerinin öğretmen-öğrenci ilişkisine yönelik algılarını *otoriter*, *demokratik* ve *ilgisiz ilişki tipleri* çerçevesinde incelemektir. Araştırmada ayrıca öğrencilerin öğretmen-öğrenci ilişkisine

ilişkin algılarının, cinsiyetlerine, sınıf düzeylerine ve devam edilen okul türüne göre anlamlı şekilde farklılık gösterip göstermediği bulunmaya çalışılmıştır.

Araştırma sonunda otoriter, demokratik ve ilgisiz ilişki tiplerindeki öğrenci algılarının genel olarak orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, ortaöğretim pansiyonlarda kalan öğrencilerin öğretmenlerini orta derecede otoriter, demokratik ve ilgisiz ilişkiye sahip bulduklarını göstermektedir. Bu bulguları destekleyen bir araştırma Yalçın-Durmuş ve Demirtaş (2009) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada öğrenciler, öğretmenlerinin otoriter davranışlar gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Ergin ve Geçer (2000) tarafından üniversite öğrencilerinin öğretim elemanlarının iletişim biçimlerine yönelik görüşlerinin araştırıldığı çalışmada ise, öğrencilerin, öğretim elemanlarının davranışlarını otoriter olarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Bu çalışmada otoriter ilişki boyutunda “*Öğretmen-Öğrenci İlişkisinde resmiyet esastır*” maddesine öğrencilerin en yüksek düzeyde katıldıkları dikkate alındığında, bu çalışmada ulaşılan sonuçların diğer araştırma sonuçlarıyla desteklendiği söylenebilir.

Öte yandan ortaöğretim pansiyonlarında kalan öğrencilerin, öğretmenleri ile olan ilişki tipinin salt otoriter bir ilişki olmadığı; bu ilişkinin sınıf büyüklüğüne, konuya veya öğrencilerin olgunluk düzeylerine bağlı olarak zaman zaman demokratik özellikler de içerdiği söylenebilir. Araştırma sonuçları da okul ve sınıf ortamlarında öğretmen-öğrenci ilişkisinin bazen *birörneklik* bazen de *değişkenlik* ilişkisi etrafında işlediğini ortaya koymaktadır. Birörnek ilişki kurallı olmayı, düzene uymayı ve otoriter bir tutumla hareket etmeyi öne çıkarırken; değişkenlik ilişkisi, demokratik davranmayı, kuralları esnetmeyi, ilgi ve merak uyandırmayı, farklılığı ve girişimciliği önemsemeyi öne çıkarır (Başar, 2001). Hangi ilişki biçiminin ağırlıkla uygulanacağı, sınıf büyüklüğüne, öğrenci özelliklerine, amaçlara ve konuya göre değişir. İlişki biçimi, çalışma alışkanlıklarının öğrenciler tarafından henüz içselleştirilemediği durumlarda daha otoriter olana; öğrencilerin bilgili, sorumlu, olgun ve hazır olduğu durumlarda ise demokratik olana doğru kaydırılabilir. Aynı şekilde örneğin, demokratik davranışın öğrenilebilmesi için değişkenli ilişki tipinin ağırlıklı olması gerekir. Çünkü demokrasi, polis devleti anlayışıyla yönetilen otoriter yapı bir sınıfta öğrenilemez. Öğrencilerin kendilerini yönetmede zorluk yaşayabilecekleri durum veya dönemlerde ise demokratik ilişkiye daha az yer verilebilir. Yapılan araştırmalar, öğrencilerin ilgi ve merak duygularının canlı tutulduğu, girişimci ve karar verici olmalarının sağlandığı, bunun yanında öğretmen kontrolünün de orta düzeyde olduğu ilişki tipinin en yararlı ilişki tipi olduğunu ortaya koymuştur (Başar, 2001). Bu çalışmada öğrencilerin, öğretmenlerinin tutum ve davranışlarını orta düzeyde hem otoriter hem de demokratik bulmaları, yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde ilişkinin, öğrenci profiline, amaca, konuya ve girilen sınıfın özelliklerine göre değişim göstermesine bağlanabilir. Diğer yandan demokratik ilişki tipinde öğrencilerin çeşitli sorulara verdikleri cevaplar ve buna ilişkin katılım düzeyleri de öğretmenleriyle aralarındaki ilişkinin orta düzeyde demokratik ilişki çerçevesinde ilerlediğini göstermektedir. Örneğin, *dersle ilgili kararlarda öğrenciler de söz sahibidir* (M11), *Öğretmenler, öğrencileri derse katılmaya*

yönlendirirler (M14) ve *Öğrenciler, öğretmenlere saygı duyarlar ve severler* (M12) ifadeleri öğrencilerin en yüksek düzeyde katılım gösterdikleri maddeler olmuştur.

Farklı eğitim kademelerinde yapılan araştırma sonuçlarında da öğrencilerin hangi durumlarda öğretmenlerini daha demokratik olarak algıladıkları anlaşılmaktadır. Örneğin Cerit (2008), ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, öğrencilerin, kendilerine daha az kontrol uygulayan öğretmenlerini daha az otoriter (daha demokratik) buldukları gözlenirken; Ergün ve arkadaşları (1999) tarafında yapılan ve ideal bir öğretim elemanının taşıması gereken özelliklerin incelendiği çalışmada da, öğrencilerin sorunlarını dinleyen ve çözüm üreten, onlarla sosyal faaliyetlere katılan, ders dışında da onlarla ilgilenen, onları küçümsemeyen, hor görmeyen, sınıfta küçük düşürmeyen, rahat soru sorulabilen, kendileriyle rahat konuşulabilen öğretim elemanları daha demokratik buldukları bulunmuştur. Bu özelliklerin özellikle ailelerinden ayrı, pansiyonlarda kalan öğrencilerin en çok arzu ettikleri özellikler olduğu, öğrencilerin, öğretmenlerini bir ölçüde bu özelliklere sahip öğretmenler olarak gördükleri, bu durumun onlardaki demokratik ilişki algısını yükselttiği ileri sürülebilir.

Araştırmanın birinci sorusuna öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde, öğrencilerin öğretmenleriyle olan ilişkilerini orta düzeyde ilgisiz ilişki olarak algıladıkları; ancak, otoriter ve demokratik ilişki düzeylerindeki ortalama ile karşılaştırıldığında daha düşük düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum öğretmenlerin bir ölçüde zayıf yönetim becerilerine ve bunun öğrencilerde yarattığı düzensizlik hissine bağlanabilir. Bilindiği üzere öğretmenler, öğrencilerin bağımsız çalışma alışkanlıklarını kazanmaları için zaman zaman onları serbest çalışmaya yöneltirler. Böyle durumlarda sınıf düzeninin kaybolduğu, öğrencilerin başına buyruk davranışlar sergiledikleri, öğretmenlerin böyle zamanlarda öğrenciyle daha az ilgilendikleri söylenebilir. İpek (1999) yaptığı çalışmada öğretmenlerin öğrencileri bazen tamamen serbest bıraktıklarını, kararları tamamen öğrenciye yığdıklarını ve sonuçlarla çok az ilgilendiklerini, bu durumun sınıf düzeninin bozulmasına yol açtığını, azalan düzen duygusunun öğrencilerde hayal kırıklığı, stres, moralsizlik ve performans düşüklüğüne neden olduğunu aktarmaktadır. (Ounpıgul, 2000) da öğretmenlerin öğrenci davranışlarına sınırlama koymadıkları, onları gözetip denetlemedikleri, öğrenciye yeterli rehberlik etmeyi düşünmedikleri veya aşırı hoşgörülü oldukları durumlarda belli ölçülerde disiplinsizlik ve karışıklık yaşandığını, bu durumun öğrencilerdeki ilgisiz ilişki duygusunu hareket geçirdiğini ileri sürmüştür.

Araştırmanın ikinci sonucuna öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde demokratik ilişki tipinde cinsiyete göre anlamlı fark olmadığı; otoriter ve ilgisiz ilişki tipinde ise erkek öğrencilere ilişkin algının, kız öğrencilerden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum öğretmenlerin erkek ve kız öğrencilere ilişkin tutum ve davranışları ile öğrencilerin öğretmenlerine ilişkin bu davranışları nasıl algıladıklarıyla açıklanabilir. Okul ve sınıfta öğretmenlerin özellikle erkek öğrencilerin davranışlarına kız öğrencilere oranla daha az hoşgörülü yaklaştıkları; bu durumun erkek öğrencilerin, öğretmenlerini daha otoriter oldukları yönünde düşünmeye yönelttiği ileri sürülebilir. Bu

durum bir kısım araştırma sonuçlarına da yansımıştır. Örneğin, Durmaz (2007) tarafından yapılan bir araştırmada, erkek öğrencilerin, kız öğrencilere göre öğretmenlerini daha sert davranışlı buldukları tespit edilmiştir.

Diğer yandan ikinci soruya öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde erkek öğrencilerdeki ilgisiz ilişki algının, kız öğrencilere oranla daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu sonuç, özellikle erkek öğrenciler tarafından gözlenen ilgisiz öğretmen tutum ve davranışlarına bağlanabilir. Zira erkek öğrencilerin davranışlarını kız öğrencilere kıyasla daha fazla düzen bozucu olarak gören öğretmenlerin, erkek öğrencilerle aralarına kız öğrencilere oranla daha fazla mesafe koymaları, erkek öğrencilerdeki ilgisiz ilişki algısını yükselttiği söylenebilir. (Ounpigul, 2000) da ilgisiz öğretmenlerin, öğrencilere hem öğretimsel hem de insani olarak daha düşük yönelim gösterdiklerini, öğrencileri kendi hallerine bıraktıklarını ve ne yaptıkları ile fazla ilgilenmediklerini aktarmaktadır. Özetle kız öğrencilere oranla, erkek öğrencilere ilişkin davranışları daha fazla disiplin bozucu, amaçlardan uzaklaştırıcı ve daha sorunlu bulan öğretmenlerin, bu öğrencilerle sosyal olarak daha az iletişim içinde olmaları, onları kendi halleriyle baş başa bırakmaları ve ne yaptıkları ile pek ilgilenmemeleri onlardaki ilgisiz ilişki algısını yükseltmiş olabilir.

Bu araştırmanın sonuçlarına bakıldığında demokratik ilişki tipinde cinsiyete göre erkek ve kız öğrenciler arasında anlamlı fark bulunmamasına karşın, kız öğrencilerin, erkek öğrencilere kıyasla öğretmenlerini görece de olsa daha demokratik buldukları gözlenmiştir. Bu durum kız öğrencilerin öğretmenleriyle geliştirdikleri daha olumlu öğretmen-öğrenci ilişkisi bağlamında açıklanabilir. Yalçın-Durmuş ve Demirtaş (2009) tarafından yapılan araştırmada da, kız öğrencilerin, erkek öğrencilere nazaran öğretmenlerini daha demokratik buldukları tespit edilmiştir. Zira erkek öğrencilere oranla kız öğrencilerin davranışlarını daha olumlu gören öğretmenlerin, kız öğrencilere daha olumlu ve hoşgörülü davrandıkları; kız öğrencilere ilişkin demokratik ilişki algısının erkek öğrencilere göre görece daha yüksek olmasının bundan kaynaklandığı ileri sürülebilir.

Araştırmada sınıf düzeyinin öğrencilerin otoriter, demokratik ve ilgisiz ilişki algılarını farklı düzeyde etkilediği anlaşılmaktadır. Sonuçlar incelendiğinde hem otoriter hem de ilgisiz ilişki tiplerinde anlamlı farkın 10, 11 ve 12. sınıftaki öğrenciler ile 9. sınıftaki öğrenciler arasında meydana geldiği gözlenmiştir. İlgisiz ilişki boyutunda anlamlı fark ayrıca 10 ve 11. Sınıftaki öğrenciler arasında meydana gelmiştir. Buna göre 10, 11 ve 12. sınıftaki öğrencilerin otoriter ve ilgisiz ilişki algıları anlamlı şekilde 9. sınıftaki öğrencilerden yüksek bulunurken; ilgisiz ilişki boyutunda ayrıca 11. sınıftaki öğrencilerin ilgisiz ilişki algıları, 10. Sınıfta okuyan öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur. Bu durum farklı sınıf seviyelerinde, öğrenciler tarafından tecrübe edilen otoriter ve ilgisiz öğretmen-öğrenci ilişkisi çerçevesinde yorumlanabilir. Sonuçlar yakından incelendiğinde, üst sınıflardaki otoriter ve ilgisiz öğretmen-öğrenci ilişkisinin alt sınıflara oranla öğrenciler tarafından daha fazla algılandığı söylenebilir. Öğrencilerin farklı sınıf seviyelerinde okula uyum sağlama davranışlarının

bunda etkili olduğu ileri sürülebilir. Zira 9. sınıf öğrencilerinden farklı olarak okula daha önce gelmiş, okul ortamına görece alışmış üst sınıf öğrencilerinin daha serbest ve özensiz davrandıkları, bunun da daha fazla otoriter ve ilgisiz öğretmen davranışı ile karşılık bulduğu söylenebilir. Üst sınıfların tersine okuluna henüz yeni gelen, yeni tanıştığı okul ortamına alışmaya çalışan, ilk yılın getirdiği çekingenlikle daha özenli ve dikkatli davranışlar sergileyen 9. sınıf öğrencilerinin bu uyumlu davranışlarının daha düşük düzeyde otoriter ve ilgisiz öğretmen-öğrenci ilişkisi yarattığı söylenebilir.

Diğer yandan demokratik ilişki tipinde, 9 ve 10. sınıf öğrencilerine ilişkin demokratik ilişki algısının 11 ve 12. sınıf öğrencilerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum, üst sınıflara oranla, alt sınıflardaki öğrencilerin demokratik ilişki algısının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, alt sınıflarda daha uyumlu davranışlar sergileyen öğrenci davranışlarının, daha demokratik öğretmen-öğrenci ilişkisi ile karşılık bulduğu, alt sınıflardaki daha yüksek demokratik ilişki algısının da bundan kaynaklandığı söylenebilir.

Son olarak devam edilen okul türünün, öğrencilerin öğretmenleriyle olan otoriter, demokratik ve ilgisiz ilişki algılarını farklı düzeylerde etkilediği görülmüştür. Sonuçlar yakından incelendiğinde, otoriter ilişki tipinde, Fen Lisesi öğrencilerinin otoriter ilişki algılarının, Teknik ve Mesleki lise öğrencilerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu sonuç, adı geçen okulların başarı için oluşturdukları disiplinli okul çevresi bağlamında yorumlanabilir. Bilindiği gibi öğrenciler, merkezi sistemle yapılan bir sınavla (SBS) Fen Liselerine girebilmektedir. Bu okula görece en iyi puanları alan ve başarıya kilitlenmiş öğrenciler devam etmektedir. Başarıyı içselleştirmiş ve onu her şeyden daha değerli gören bu öğrencilerin başarılarının devamı, hiç şüphesiz daha düzenli ve disiplinli bir okul ortamını gerektirir. Okul yöneticileri ve öğretmenleri de sürdürülebilir bir başarı için kurumsal anlamda düzenli ve disiplinli bir çevreye duyulan gereksinimin farkındadırlar. Bu düzen ve disiplin duygusu, öğrencilerle öğretmenler arasında gün boyunca tüm öğrenme-öğretme süreçlerinde hissedilmektedir. Bu yüzden daha yüksek amaç ve beklentiler içindeki Fen Lisesi öğrencilerinin, daha disiplinli okul çevresiyle birlikte daha yüksek otoriter algısına sahip oldukları; Teknik ve Mesleki Lise öğrencilerine oranla daha yüksek otoriter ilişki algılarının da bundan kaynaklandığı ileri sürülebilir.

Diğer yandan demokratik ilişki boyutunda, Anadolu ve Genel Lise öğrencilerinin demokratik ilişki algılarının, Fen Lisesi öğrencilerden; Teknik ve Mesleki Lisedeki öğrencilerin algılarının ise, Anadolu Lisesi, Genel Lise ve Fen Lisesi öğrencilerinden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür. Demokratik ilişki boyutunda ortaya çıkan bu sonuçlar, görece öğrenciler ve öğretmenlerin başarı beklentisi çerçevesinde yorumlanabilir. Adı geçen okulların üniversiteye öğrenci yerleştirme oranlarına bakıldığında beklentinin seviyesi de açıkça görülebilmektedir. Bu sonuçlara göre en yüksek başarı beklentisi Fen Liselerinde görülürken, bunu sırasıyla Anadolu Liseleri, Genel Liseler ve Teknik ve Mesleki Liseler izlemektedir. Berberoğlu ve kalender (2005) tarafından yapılan bir araştırmada da ÖSS testlerinde hem genel lise hem de meslek liselerinin sözel ve sayısal puan

alanlarında %50'nin altında başarı gösterdiği saptanmıştır. Diğer yandan gerek ÖSS gerekse PISA sonuçları dikkate alındığında özellikle Fen Lisesi gibi okullardaki öğrencilerin oldukça üstün bir performans gösterdikleri, ancak genellikle devlet destekli liselerde ve meslek liselerinde başarı düzeyinin son derece düşük olduğu görülmektedir. Okullar arası farklılıklar dikkati çekecek kadar büyüktür. Örneğin ÖSS'de Fen Liselerinde %90'lara ulaşan bu düzey, bazı meslek liselerinde %10'a kadar düşebilmektedir. Aynı şekilde PISA çalışmalarında Fen Lisesi, yaklaşık 700 standart puana sahiptir ki bu da uluslararası ortalamanın yaklaşık iki standart sapma yukarısında bir düzeye karşılık gelmektedir. PISA ve ÖSS sonuçlarında Anadolu Liseleri de yadsınmayacak bir performans göstermektedir. Okul türleri bakımından incelendiğinde meslek liseleri grubunun genel liselerin çok gerisinde kaldığı görülmektedir.

Görüldüğü gibi liselerin yükseköğretime öğrenci yerleştirmeye ilişkin başarıları ile bu okullarda algılanan demokratik ilişki algısı arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Daha açık bir ifade ile başarı beklentisi arttıkça, düzen ve disiplin duygusu çağrıştıran otoriter ilişki algısının arttığı, buna karşın demokratik ilişki algısının düşeceği tahmin edilebilir. Bu çalışmada Anadolu ve Genel Lise öğrencilerinin demokratik ilişki algılarının Fen Lisesi öğrencilerinden; Teknik ve Mesleki Lise öğrencilerinin demokratik ilişki algılarının da Anadolu, Genel ve Fen Lisesi öğrencilerinden daha yüksek çıkması buna bağlanabilir.

Son olarak ilgisiz ilişki boyutunda ise, Fen ve Genel Lise öğrencilerinin ilgisiz ilişki algılarının, Teknik ve Mesleki Lise öğrencilerine oranla daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu sonuç, Fen Lisesine devam eden öğrenciler için görece bağımsız ve kendi kendine yeten öğrenci profili, Genel Liseleri öğrenciler için ise görece daha düşük başarı ve kalabalık sınıf ortamları çerçevesinde açıklanabilir. Bilindiği üzere Fen Lisesine yüksek başarılarla gelen öğrencilerin çoğunlukla bağımsız düşünme ve öğrenme alışkanlıklarına sahip oldukları, bu gruba giren öğrencilerin kendi kendine karar vermede, amaç belirlemede ve belirlenen amaca odaklanmada yüksek düzeyde yeterlik duygusuna sahip oldukları söylenebilir. Öğrenme ve öğretme süreçlerini çoğu zaman kendileri desenleyen bu öğrencilerin, öğrenmenin zorluk ve engellerini yenmede de çoğu zaman öğretmenlerinden daha az yardım gördükleri/görmek istedikleri tahmin edilebilir. Yıl için devam eden yoğun çalışma temposu içinde öğretmenlerin, bu öğrencilerin yeterlik profiline bakarak hareket ettikleri, “*bu öğrenciler ne yapacaklarını ve nasıl yapacaklarını bilirler*” düşüncesiyle bir çok kararı, ödevi ve görevi öğrenciye bıraktıkları, bu durumun ise dönüşte Fen Lisesi öğrencilerindeki ilgisiz ilişki algısını teknik ve Mesleki Lise öğrencilerine oranla daha fazla öne çıkardığı ileri sürülebilir.

Diğer yandan daha önce ifade edildiği gibi Genel Lise öğrencilerinin ilgisiz ilişki algısı, daha düşük başarı ve daha kalabalık sınıf ortamı çerçevesinde yorumlanabilir. Merkezi sistemle yapılan sınavda (SBS) başarı gösterenler aldıkları puanlara göre Fen, Anadolu ve Teknik ve Mesleki Liselere yerleşirken, Genel Liselere bu sınavda yeterli başarı gösteremeyen öğrenciler kayıt yapmaktadırlar.

Daha kalabalık öğrenci kitlesini oluşturan bu öğrenciler, hem daha kalabalık sınıflarda toplanmakta hem de başarı yönünden en düşük beklentiye sahip öğrenciler olarak öğretmenlerin karşısına çıkmaktadırlar. Bu gruptaki öğrenciler bu özelliklerine bağlı olarak, kalabalık sınıf ortamlarına düşmekte, okulda daha düzensiz ve etkisiz sınıf yönetimi ile karşılaşmakta, kalabalık sınıf ortamında öğretmenler bu öğrencileri çoğu zaman az fark etmekte ve onlara yeterli ilgiyi göster(e)memektedirler. Yetersiz kişisel ve akademik özellikleri nedeniyle, kendilerine daha az ilgi duyulan öğrencilerin okul ve sınıf eylemleri de süreç içinde bundan etkilenmekte ve zamanla gelişigüzel ve amaçsız eylemlere dönüşmektedir. Böylece, öğrencilerin yetersiz benlik ve düşük akademik başarıları ile başlayan ilgisizlik algısının, kalabalık okul ve sınıf ortamında öğretmenlerin, öğrenciyi ihmal eden tutumlarıyla giderek derinleştiği, teknik ve Mesleki Lise öğrencilerinden farklı olarak, Genel Lise öğrencilerine ilişkin daha yüksek ilgisizlik algısının da bundan kaynaklandığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Aykaç, N. (2005). *İlköğretimde aktif öğretim yöntemlerini kullanma ve öğretim yöntemlerini kullanma ve öğretim ortamını düzenleme durumunun öğrencilerin derse karşı tutumlarına, sınıf içi iletişim becerilerine, erişim düzeylerine ve kalıcılığa etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Turkey .
- Bangir, G. (1997). *Sınıf içi iletişime ilişkin öğretmen-öğrenci davranışları görüşleri ve önerileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Turkey .
- Barth, J. M., Dunlap, S. T., Dane, H., Lochman, J. E. & Wells, K. C. (2004). Classroom environment influences on aggression, peerrelations, and academicfocus, *Journal of School Psychology, 42*, 115- 133.
- BM (UN). (1990). BM çocuk hakları sözleşmesi. Retrieved October 9, 2012 (de indirildi) from the World Wide Web: <http://www.yargitay.gov.tr/content/view/147/80/>.
- Başar, H. (2001). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Berberoğlu, G ve Kalender, İ. (2005). Öğrenci başarısının yıllara, okul türlerine, bölgelere göre incelenmesi: ÖSS ve PISA Analizi, *Eğitim Bilimleri ve Uygulama, 4* (7), 21-35.
- Brekemans, M. Wubbles, Th., & Van Tartwijk, J. (2006). *Teacher – student relationship across the teaching career*. Paper presented at the Annual Meeting of the American Association Research Association (AERA), San Fransisco, USA.
- Cerit, Y. (2008). Öğretmen kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6* (4), 693-712.
- Çepni, S. (2002). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*, Trabzon: Üçyol Kültür Merkezi.
- Demirtaş, Z. & Ormanoğlu H. (2010). “Öğretmenlerin sınıf yönetiminde izledikleri stratejileri belirlemeye yönelik nitel bir araştırma.” 9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu’nda sunulan bildiri. Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Elazığ, Turkey, 20-22 Mayıs.
- Dinler, Z. (2005). *Bölgesel iktisat*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayıncılık.
- Duman, T. (2000). Sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar. (L. Küçükahmet (Ed.), *Yeni bir döneme başlangıç*, 155-174, Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Durmaz, S. (2007). *Öğretmenlerin sınıf içi iletişim becerilerine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, Turkey.
- Ekici, G. (2009). Lise öğrencilerinin biyoloji öğretmenlerinin iletişim davranışlarına ilişkin algıları, *Milli Eğitim Dergisi*, 181.
- Ergün, M. & Duman, T. (1998). Kritik durumlarda öğretmen davranışları, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 137.
- Ertekin, Y. (1978). *Örgütsel iklim*. Ankara: TODAİE.
- Gündüz, A. Y. (2006), *Bölgesel kalkınma politikası*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gürkan, T. (1987). Orta öğretim kurumlarında öğretime ilişkin sorular. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt, 20 Sayı 1-2.
- İnal, U. (2009). *Adana il sınırları içerisindeki yatılı ilköğretim bölge okullarında bulunan öğretmen ve öğrencilerin okul yaşam kalitesi algılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, Turkey.
- İpek, C. (1999). Resmi ve özel liselerde örgüt kültürü ve öğretmen öğrenci ilişkisi, *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 19, 411-442.
- İpek, C. (1999). Resmi liseler ile özel liselerde örgütsel kültür ve öğretmen-öğrenci ilişkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Turkey..
- Keskin, P. (1995). *Lise öğrencilerinde görülen ruhsal belirtiler ve öğretmenlerin ruhsal sorunları seçebilmeleri*. Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Turkey.
- Korkmaz, G. (2009). *İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin okul yaşam kalitesini algılama düzeyleri ve mesleki tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, Turkey.
- Kulaksız, Y. (2008). *Türkiye’de bölgesel gelişmişlik farkları, istihdam ve kurum hizmetlerinin çeşitlendirilmesi*. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık tezi, Ankara, Turkey..
- Kutluca, T. (2009). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayara ilişkin öz-yeterlik algılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi, *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 346 (32), 28-35.
- Külahoğlu, Ş, Ö. (2000). Sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar. (L. Küçükahmet (Ed.), Öğrenci davranışlarını etkileyen psikolojik ve sosyal faktörler, 1-22, Ankara: Nobel Yayıncılık, 1-22.
- Küçüköğlü, A & Köse, E. (2008). Yükseköğretim düzeyinde sınıf atmosferinin öğrenci başarısına etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12 (2). Retrieved December 23, 2010 (de indirildi) from the World Wide Web: <http://e-dergi.atauni.edu.tr>
- Künkül, T. (2008). *Öğrencilerin sınıf içi etkinliklere katılım düzeyleri ile algıladıkları sınıf atmosferi arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, Turkey.
- Malin, A. & Linnakyla, P. (2001), Multilevel modeling in repeated measures of the quality of Finnish school life, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 45(2), 145-166.
- MEB. (1973). 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu. MEB Mevzuat Bankası. Retrieved October 9, 2012 (de indirildi) from the World Wide Web: www.mevzuat.meb.gov.tr/html/
- MEB. (1983). Millî Eğitim Bakanlığı’na Bağlı Okul Pansiyonları Yönetmeliği. MEB Mevzuat Bankası. Retrieved October 9, 2012 (de indirildi) from the World Wide Web: www.mevzuat.meb.gov.tr/html/

- Ounpigu, C. (2000). *Relationship university students' perception of teachers' styles and teacher performance in first year spanish classes*, PhD Thesis, The University of Mississippi, Publication No: AAT 9988753, USA. Retrieved October 9, 2012 (de indirildi) from the World Wide Web:<http://wwwlib.umi.com/dissertations/preview/9988753>.
- Ölçer, S. (2004). *Okul öncesi eğitim kurumlarında öğretmen çocuk etkileşimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, Turkey.
- Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program, düşük ve yüksek okul yaşam kalitesine sahip iki ilköğretim nitel bir çalışma*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, Turkey..
- Sarı, M. & Cenkseven, F. (2007), *İlköğretim öğrencilerinde okul yaşam kalitesi ve benlik kavramı*. 16. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Tokat, Turkey, 5–7 Eylül.
- Sarı, M., Ötünç, E. & Erceylan, H. (2007). Liselerde okul yaşam kalitesi, Adana ili örneği, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, c.13. S.50, 297 – 320.
- Sartori, M. A. H. (2001). *The Relationships among student membership in group quality of school life, sense of belongingness and selected performance factors.*” PhD Thesis, Sam Houston University the Faculty Of The Department of Educational Leadership and Counseling, Huntsville, USA.
- Şaban, Ç. (2001). İdeal öğretmen üzerine bir araştırma, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 149.
- Şeker, A. (2000). *Sınıf öğretmenlerinin iletişim becerileri ile sınıf atmosferi arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Turkey.
- Taş, S. (2009). Öğretim elemanlarının sınıf içi ve sınıf dışı davranışlarının öğretim elemanı-öğrenci iletişimine yansımaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/9.
- Tatar, M. (2005). Öğretmen beklentisi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:II, Sayı:II. Retrieved October 9, 2012 (de indirildi) from the World Wide Web: <http://efdergi.yyu.edu.tr>
- Telli, S., Den Brok, P. & Çakıroğlu, J. (2008). Teachers' and students' perceptions of the ideal teacher. *Education and Science*, Vol. 33.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). Kanun No: 2700. Resmi Gazete Yayın Tarihi ve Sayısı: 09.11.1982-17863, MEB Mevzuat Bankası. Retrieved October 9, 2012 (de indirildi) from the World Wide Web:www.mevzuat.meb.gov.tr/html/tcanayasasi2.html
- UNICEF Türkiye (2004). Çocuk haklarına dair sözleşme. Retrieved June 28, 2012 (de indirildi) from the World Wide Web: http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23a.html
- Uslu, A. (2002). *Yüzüncü yıl üniversitesinde sınıf atmosferinin öğrenci başarısına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Turkey.
- Smith, C. J & Laslett, R. (1996). *Effective classroom management: a teacher guide*. 2nd Edition, London and New York: Routledge.
- Wragg, E. C. (1995). *Class management*, New York: Routledge.
- Yalçın-Durmuş, G. & Demirtaş, H. (2009). Genel lise öğretmenlerinin sınıf yönetiminde gösterdikleri davranışların demokratikliğine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 28, 121-138.

- Yalın, H.İ. (2001). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme* (5. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Zoralıoğlu, Y. (1998) Eğitimde Fırsat Eşitliği ve Üniversiteye Giriş Sınavları. Retrieved June 28, 2012 (de indirildi) from the World Wide Web: <http://e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/193.pdf>